

УДК 373.2(477.87)"1919/1938"
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.51.98-103

Петечук Аріадна
випускниця аспірантури
кафедра педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
arina333551@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-0171-2582

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКАРПАТТЯ В 1919-1938 РОКАХ

Анотація. Перехід освіти від традиційної до особистісно орієнтованої моделі, упровадження Державного стандарту дошкільної освіти передбачають підготовку вихователів до роботи в умовах нових соціальних викликів, в тому числі, в умовах полікультурності, культурного розмаїття, білінгвальної освіти. Мета дослідження полягала у аналізі досвіду організації дошкільної освіти у полікультурному середовищі Закарпаття у 1919-1938 роках, які припадають на період входження Закарпаття під назвою «Підкарпатська Русь» на правах автономії до складу демократичної Чехословаччини та визначенні цінних надбань досвіду для використання в умовах сучасної дошкільної освіти. Для досягнення мети було використано комплекс методів дослідження: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, класифікація) – використані з метою аналітичної обробки наукових джерел і з'ясування сутності організації дошкільної освіти як педагогічного факту і явища; пошуково-бібліографічний – застосовані задля вивчення архівних і бібліотечних фондів, каталогів, описів, видань тощо; системно-історичний – призначений для розгляду історичних передумов та еволюції проблеми організації дошкільної освіти Закарпаття; історико-порівняльний – застосований для порівняння подій, явищ, фактів, поглядів на досліджувану проблему з реаліями сьогодення; прогностичний – допоміг виявити напрями використання історико-культурного досвіду в сучасних умовах організації освітнього середовища дошкільного закладу та його впровадження у практику підготовки та перепідготовки фахівців дошкільної освіти. Результати вивчення досвіду організації дошкільної освіти на Закарпатті в чехословацький період дають змогу окреслити коло ідей, які можуть бути реалізовані в системі полікультурного освітнього середовища сучасних дошкільних закладів.

Ключові слова: дошкільна освіта, полікультурне середовище, «Підкарпатська Русь», історико-культурний досвід організації.

Вступ. Потреба у модернізації змісту сучасної дошкільної освіти передбачає його вдосконалення, зміни відповідно до вимог часу, не зачіпаючи основ, сталих і таких, що виправдали себе, положень, збагативши їх новими, прогресивними ідеями, пов'язаними з використанням історичного досвіду організації дошкільної освіти на Закарпатті у 20-30-х роках ХХ століття.

Разом з тим, інтеграційні процеси, які є відповіддю на виклики глобалізованого світу, а також прагнення України й інших країн інтегруватися в світовий і європейський соціально-культурний і освітній простір, зберігши при цьому національну своєрідність передбачають розробку ідей полікультурної освіти, для якої неприйнятні шовінізм, расизм, етнічний егоїзм, і водночас сповідується відкритість у ставленні до інших народів і культур, яке пропагує виховання у дусі миру і взаєморозуміння.

Власне це і актуалізує дослідження проблеми організації освіти у історико-культурному контексті, активізує дискурс з питань її подальшого розвитку, тим більше, що сьогодні йдеться про європейський вектор розвитку: тогочасне Закарпаття, входячи на правах автономії до складу демократичної Чехословаччини, було складовим елементом Європи.

В цьому контексті досвід розбудови демократичного суспільства на теренах Закарпаття у міжвоєнний період (період перебування Закарпаття в складі Чехословаччини (1919-1939 р. р.) є дуже знаковим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць у галузі освіти свідчить, що науковці виявляють інтерес як до історично-педагогічної тематики, так і до сучасної. Проблема розвитку дошкільної освіти в Україні порушена в дослідженнях науковців, які розробляли концептуальні положення української національної дошкільної освіти (А.Богущ, Т.Поніманська, С.Попиченко); розкривали істори-

ко-педагогічний розвиток дошкільної освіти та його зміст, зокрема: становлення та розвиток українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869-1939 рр.) (З.Нагачевська); становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) (Т.Слободянюк); становлення та розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – початок ХХІ століття) (С.Саяпіна); еволюцію змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття (Т.Степанова); становлення і розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні (1905-1941) (І.Улюкаєва); нові підходи до організації методичного забезпечення педагогічного процесу в ДНЗ у руслі європейських освітніх інновацій (Н. Лисенко) тощо.

Окремий пласт у сфері історико-культурних наукових досліджень з педагогіки займає Закарпаття міжвоєнного періоду. Привертають увагу дослідження про: початкові школи Закарпаття в системних освітніх трансформаціях другої половини ХІХ – початку ХХІ століття (О.Фізеші); становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1836-1918 рр.) (Г.Рего); організацію навчально-методичної роботи з учителями у системі освіти Закарпаття (1919 – 1938 рр.), в тому числі дошкільної (І. Розман).

У вересні 1919 року територія Закарпаття була включена до складу Чехословаччини, а 16 листопада 1919 року постановою Генерального Уставу за автономією була закріплена назва «Підкарпатська Русь». У цей період створились нові умови для розвитку освіти, культури русинів-українців, чехів, німців, словаків, угорців, румун та інших національностей, що проживали на території краю.

Вивчення досвіду організації дошкільної освіти у полікультурному середовищі Закарпаття міжвоєнного періоду залишалось поза увагою дослідників.

Мета статті полягала у аналізі досвіду організації дошкільної освіти у полікультурному середовищі Закарпаття у 1919-1938 роках та визначенні цінних надбань досвіду для використання в умовах сучасної дошкільної освіти.

Для досягнення мети було використано комплекс **методів дослідження**: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, класифікація) – використані з метою аналітичної обробки наукових джерел і з'ясування сутності організації дошкільної освіти як педагогічного факту і явища; пошуково-бібліографічний – застосовані задля вивчення архівних і бібліотечних фондів, каталогів, описів, видань тощо; системно-історичний – призначений для розгляду історичних передумов та еволюції проблеми організації дошкільної освіти Закарпаття; історико-порівняльний – застосований для порівняння подій, явищ, фактів, поглядів на досліджувану проблему з реаліями сьогодення; прогностичний – допоміг виявити напрями використання історико-культурного досвіду в сучасних умовах організації освітнього середовища дошкільного закладу та його впровадження у практику організації сучасної дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. У результаті приєднання території сучасної Закарпатської області до Чехословацької Республіки, відповідно до Сен-Жерменського мирного договору між Австрією та Чехословацькою Республікою від 19 вересня 1919 р., виникла автономна територіально-адміністративна одиниця міжвоєнної чехословацької держави – Підкарпатська Русь. Новостворений адміністративний уряд краю – Цивільна управа Підкарпатської Русі – розмістився в Ужгороді. З листопада 1919 р. до кінця 1922 р. у краї був уведений військовий стан, який підпорядковував усе життя військовому коменданту. Із прийняттям Конституції ЧСР (1920) в організації та адмініструванні Підкарпатської Русі відбулись зміни: були введені посади губернатора та віце-губернатора краю, найвищим законодавчим органом визначений Сойм, місцевому населенню надано представництво у парламенті республіки.

Розвиток освіти та шкільництва здійснювався під керівництвом Міністерства шкільництва та народної освіти в Празі, а також шкільного реферату в Ужгороді та комісії, які створювалися тимчасовими окружними комітетами у міських управліннях Ужгорода й Мукачева, з метою сприяння відновленню роботи шкіл та культурно-освітніх установ. Основні конституційні норми в галузі освіти полягали у наданні переваги рішенням Сойму щодо керівництва краєм, а отже, розв'язання питань культури, освіти, мови, релігії у Підкарпатській Русі. Упродовж 1919 – 1920 рр. чехословацький уряд провів адміністративну реформу краю. Територія Чехословацької Республіки поділялася на чотири шкільні округи, очолювані окружними урядами або рефератами. Демократизм республіканської влади відобразився у поєднанні центрального, регіонального та місцевого управління освітою із громадським самоврядуванням. Держава здійснювала управління навчальними закладами і контроль за ними. Шкільною справою керувало Міністерство шкільництва і народної освіти, якому підпорядковувалися окружні шкільні уряди. Навчальними закладами Підкарпатської Русі керував Реферат шкіл і народної освіти в Ужгороді (Красвий шкільний реферат). При ньому діяв дорадчий орган – шкільна рада, до складу якої входили заможні громадяни [13]. Чеський уряд проводив шкільну політику послідовно, створюючи сприятливі умови для культурно-освітнього розвитку. Після тимчасового

хаосу й невизначеності в перші роки чехословацького урядування у галузі освіти відбувається помітне упорядкування шкільництва.

Заслугує на увагу тогочасне нормативно-правове врегулювання питань освіти в полікультурному суспільстві. Йдеться зокрема про захист демократичних свобод таких як свобода совісті та віросповідання, право національних меншин здобувати освіту на рідній мові у публічних школах (при обов'язковому вивченні державної мови), які гарантувались «Конституційною грамотою» (Конституція ЧСР) від 19 лютого 1920 р. Законодавчі акти «Про національні школи і приватні навчально-виховні заклади» від 3 квітня 1919 р., «Про службу присягу учителів початкових та горожанських шкіл» від 12 лютого 1920 р., «Про принципи права мови у Чехословацькій республіці» від 20 лютого 1920 р., «Малий шкільний закон» від 13 липня 1922 р., «Про впорядкування зарплатних і деяких службових відносин державних службовців» від 24 червня 1926 р., «Учительського закону» від 24 липня 1926 р. та інші забезпечили законодавче підґрунтя для реорганізації усіх ланок освіти та уніфікації навчання в них [13].

При тимчасових окружних комітетах, у міських управліннях Ужгорода і Мукачева працювали спеціальні комісії, які координували роботу шкіл і культурно-освітніх установ. Першочерговим завданням влади було налагодження діяльності закладів початкової освіти. Швидкими темпами зводилися нові приміщення для народних шкіл за рахунок бюджетних коштів. Уже 1919 – 1920 р. в багатьох населених пунктах чехословацька влада спільно з адміністрацією Підкарпатської Русі відновили роботу народних шкіл. На початку 1920 р. у Підкарпатській Русі були 83 школи з угорською мовою навчання, 22 – чеською, 7 – німецькою і 4 – румунською, а також 33 школи – з двома мовами навчання. У 22 школах існували паралельні класи, в яких викладали мовами національних меншин. Серед початкових шкіл нараховувалося 211 державних, 16 – общинних та 248 – парафіяльних, у тому числі 119 – греко-католицьких, 25 – римо-католицьких, 30 – євангельських і реформатської церкви, 2 – єврейські, у яких 867 учителів навчали 62428 дітей [2, с. 44].

Переломним кроком до створення системи освіти стало прийняття так званого «Малого шкільного закону» (1922). Результатом стало 8-річне обов'язкове навчання та вдосконалення навчальних планів. Навчання у початковій ланці освіти після тимчасового хаосу й невизначеності в перші роки чехословацького періоду було упорядковане за прогресивним західноєвропейським зразком.

У результаті модернізації система освіти Підкарпатської Русі гармонізувалася. Так, дошкільна освіта або материнська школа охоплювала вік дитини від 3 до 6 років; початкова школа – від 6 до 10 – 11 років; горожанська школа – від 10 – 11 до 14 років; навчання на курсах при горожанських школах – від 14 до 15 років. Повну середню освіту можна було отримати, закінчивши гімназію [2, с.58].

Зауважимо, що незважаючи на динамічний розвиток освіти і шкільництва, все ж відмічаємо меншу частку матеріалів для аналізу про дошкільну освіту, аніж про інші освітні ланки. Деяку інформацію про дошкільну освіту дізнаємось із матеріалів про підготовку фахівців для різних освітніх ланок, в тому числі і дошкільної. Окрім того, із аналізу статистичних даних стало зрозуміло, що дитячі садочки не припиняли своєї діяльності впродовж великого проміжку часу, в тому числі вони продовжували свою діяльність і в Чехословацький період. Інша справа, що до-

шкільна освіта менше представлена у періодиці того часу, саме з цієї причини складається враження про її неефективну діяльність.

Разом з тим, аналізуючи організаційні засади дошкільної освіти досліджуваного періоду, виокремлюємо такі її складові: стан розробки теоретичних засад дитинства як основи для організації діяльності закладів дошкільної освіти; форми, методи, засоби і технології взаємодії вихователя і вихованців; приміщення дошкільної освіти, їх стан та приналежність (приватні і державні «захоронки»); стан підготовки вихователів для закладів дошкільної освіти.

Стосовно теоретичних засад, то у досліджуваний період були відомі погляди на дитинство представників англійських матеріалістів XVII століття Ф.Бекона та Т.Гоббса, які виступали проти схоластичної, відірваної від життя системи освіти; Я.Коменського, чеського педагога-гуманіста, засновника нової прогресивної педагогічної системи, в якій: дитина – частина природи, живий образ Бога, тому навчатися і виховуватися вона повинна у відповідності з принципом природовідповідності; період дитинства дуже значимий у житті людини; виховання необхідно починати у ранньому дитинстві, і виховувати природні, вікові, психологічні особливості дитини; наявна (створена ним) чітка періодизація

дитинства; Г.Лейбніца, німецького вченого, математика, філософа-ідеаліста, у вченні якого дитина – соціальна монада, малий всесвіт, на якому відбивається все оточення, бо вона народилася, щоб стати членом громадянства; французького філософа-матеріаліста, просвітителя, письменника Д.Дідро, який визнавав наявність природних здібностей у дитини; завдання виховання вбачав у розвитку того, чим наділила природа дитину; обов'язком вихователя вважав вивчення природних задатків вихованців та їх подальшого розвитку тощо. Відомими на той час були філософські і педагогічні системи стосовно ідеї дитинства вітчизняних і зарубіжних педагогів XIX ст., таких як Я.Корчак, М.Монтессорі, Ж.Піаже, Л.М.Толстой, С.Т.Шацький, а також закарпатського педагога-просвітника О.Духновича. Надзвичайно багато у справі розбудови освіти Закарпаття в окреслений період було зроблено А.Волошином. Теоретико-методологічні засади проблеми дитинства ґрунтувались на гуманістичних та демократичних цінностях (в сучасному прочитанні, європейських).

Уявлення про організаційні засади освітнього процесу в дошкільному закладі отримуємо із архівних джерел, які дозволили відстежити статистику наповненості дитячих садків [7]. Для прикладу наводимо статистику по Ужгородському округу (див. табл 1).

Таблиця 1.

Статистичні дані про наповнюваність захоронок (дитячих садків, ясельних груп) по Ужгородському округу станом на 31 грудня 1922 року

	Інспекторський уряд	Загальна к-сть дітей			Національність					Віросповідання					Вікові групи		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Ужгородський																
1	Дравці	13	22	35		32			3		32		3			17	18
2	Радванка	18	13	31	2	15	19			16	14		1		4	24	3
3	Ужгород, пл.Масарика	29	55	84		15	1		68		15	1	68		1	10	72
4	Ужгород, ул.Телека	25	24	49	2				38	1	9		38	1	24	18	8
5	Державна руська	85	114	199	4	71	14		109	17	70	1	110	1	29	67	101
6	Ужгород, пл. Друтега	15	18	33	20	23	2		9	20	2		11		3	8	22
7	Державна словацька	54	47	101	44		23		23	51	23		9		3	48	50
8	Ужгород, Марія, дом	23	33	56	1		54			38	14					10	46
9	Ужгород, Гізелла дом	23	24	47	2		43		2	32	10		2			18	29
10	Церковна мадярська	46	57	103	3		17		2	70	24		2			28	75
11	Разом держ.	139	161	300	48	94	24	1	132	68	93	4	133	1	32	115	151
12	Разом церк.	46	57	103	3	1	97		2	70	24	4	2	1		28	75
13	Весь Ужгород, округ	185	218	403	51	95	121	1	134	138	117	8	135	1	32	143	226
14	Весь Середн. округ	22	28	50	23	2	5		20	27	2	1	20	1		27	23
15	Разом	207	246	453	74	97	126	1	154	165	119	9	155	1	32	170	249

- 1 – хлопці
- 2 – дівчата
- 3 – разом
- 4 – чехи
- 5 – русини/українці
- 6 – мадяри
- 7 – німці
- 8 – євреї
- 9 – римо-католики
- 10 – греко-католики
- 11 – реформати
- 12 – іудеї
- 13 – православні
- 14 – діти віком від 1,5-3 років
- 15 – діти віком від 3-4 років
- 16 – діти віком від 4-6 років

В таблиці 1. відображено дані про різновиди дошкільних закладів: державні (руські, словацькі), церковні (руські, мадярські), приватні (білінгвальні, це домашні садочки «Марія» і «Гізелла», які діяли в Ужгороді). Також відображено дані про національність дітей, віросповідання, вікові групи. Із справи за номером 130 архівного фонду дізнаємося про відкриття єврейським товариством «Тарбут» дитячого садку на площі Масарика в Ужгороді [6].

Аналіз архівних фондів дав змогу отримати уявлення про зміст роботи вихователюк з дітьми. Так із справи № 556 (Журнал обліку дітей, записаних до дитячого садка у Вишні Верецьки за 1926/1927 навчальний рік) дізнаємося про зміст діяльності за-

хоронниці цього закладу Анни Тимковичової [9]. Аналіз «Класової книги», яку вела вихователька, дає підстави для висновку про різноманітність форм і методів, які використовувались у дитячих садочках: бесіди, розмови, читання і обговорювання казок, вивчення на пам'ять, спів, ручні роботи (малювання, ліплення з глини, робота аплікаціями), танці, гімнастичні вправи, рухливі і спокійні ігри, забави тощо.

Організацію фахової підготовки вихователюк («захоронителюк») можна простежити через їх участь у педагогічних організаціях, гуртках та громадських організаціях.

Ідея створення першої вчительської організації реалізувалася у роботі Першого учительського

конгресу, який відбувся 16 квітня 1920 р. Метою створення «Карпаторуського учительського союзу» було об'єднання усіх вчителів Підкарпатської Русі для вирішення освітніх проблем [13]. Згодом союз реорганізувався в «Учительське товариство Підкарпатської Русі» під головуванням М.Полянського (Мукачево, 1920). Продуктивним щодо створення педагогічних спілок виявився 1924 р., коли започаткували діяльність «Учительское товарищество», «Товариство учительства горожанських шкіл Подкарпатської Русі», «Педагогічне товариство Підкарпатської Русі». Як відділ з питань освіти соціал-демократичної партії 1925 р. у Мукачеві було створено «Союз учителів і професорів соціальних демократів на Підкарпатській Русі» [1, с.34-35].

Зацікавлення викликає розмаїття спілок вчителів, об'єднаних за національною ознакою – наприклад, Спілка чехословацьких учителів (1926), «Товариство мадярських учителів Підкарпатської Русі» (1928), «Союз жидовських шкіл в Мукачеві» тощо. У 1929 р. утворилося «Народовецьке учительське товариство», 1930 р. – «Учительська Громада» [2, с.78-80]. Поза названими об'єднаннями підкарпатські педагоги могли стати членами республіканських спілок, які мали філіали у Підкарпатській Русі, таких як «Школьна матка» [11].

Аналізуючи статут товариства «Школьна матка русинов», яке було засноване у 1926 році, Г.Шикітка показує еволюцію цільової програми діяльності товариства. У 1931 році уточнення цілей діяльності товариства було наступним: «Цілі товариства досягає тим, що засновує руські (малоруські, українські) школи, паралельки, класи, курси, інтернати, дешеві кухні, дитячі садки, захоронки...» [16, с.113].

Викликають у контексті нашого дослідження інтерес також матеріали, в яких згадується про діяльність інших педагогічних товариств. Йдеться про відділення державних фахових учительських товариств. Так, «учительки ж'яночих ручних работ» мали представництво, головою якого була вчителька праці із В. Березного Ц. Таборська при моравському товаристві. «Центральна школьна матка» також мала відділення в Ужгороді (голова верхньої фінансової ради – др. Дубовий). Окрім того, вихователі дошкільних навчальних закладів у 1926 році заснували товариство під назвою «Організація учительок матерських шкіл Подкарп. Русі», головою якого була вчителька Гейзларова. Вчителі церковних шкіл були об'єднані в «Союз учителів церковних шкіл» [17, с.34-35].

Велику роль у самопідготовці педагогів відігравали бібліотечні фонди, які у досліджуваній період цілеспрямовано наповнювалися літературою навчально-методичного характеру. Так, наприклад, учительські бібліотеки Ужгородської округи поповнилися методичними виданнями, серед яких: «Нова школа соціального виховання», «Теорія і практика соціального виховання» (С.Русова.), «Метод наукової педагогіки» (М. Монтессорі), «Активно-трудова метод обучения» (П. Афанасьєв), «Дети – работники будущего» (С. Шацький) тощо. Вчителям висловлено прохання подавати свої рекомендації щодо поповнення бібліотеки фаховою літературою [12, с.67-69].

Не менш змістовними були «студійні подорожі». Вони збагачували педагогів не лише новим досвідом професійної діяльності, а й давали можливість доторкнутись до культурно-історичних пам'яток, познайомитись із традиціями і звичаями інших народів. За спогадами учасників студійної подорожі

до Чехії відмічалось, що крім вивчення досвіду роботи навчальних закладів, вони відвідували музеї у Празі та «в Бернѣ психологичный институт при университетѣ» [15, с.87]. Керівник горожанської школи із міста Мукачево М. Григаший у часописі «Учитель» описує співпрацю празьких педагогічних інститутів та навчальних закладів, які спільно займаються вихованням дитини від народження до закінчення школи. Далі автор подає систему роботи дошкільних навчальних закладів «матерських шкіл», де з вихованцями віком від одного тижня до шести років займаються досвідчені педагоги. Народні та горожанські школи столиці у більшості випадків містяться в одному приміщенні і мають спільні плани та програми навчально-виховної роботи з учнями. Відвідували освітяни Підкарпатської Русі й школи для дітей із особливими потребами, де їх не лише навчають, а й лікують за допомогою різноманітних гімнастичних вправ та масажів. А найбільшого успіху вчителі досягають реабілітуючи вихованців за допомогою різноманітних робіт: «кошелки плетуть, деревлянѣ работы кончатъ, стѣны малюють» [3, с.41-46].

Поширеною формою навчально-методичної роботи з учителями стали педагогічні гуртки, робота яких на історичних територіях Чехословаччини довела свою ефективність, тому Шкільний Реферат ініціював поширення їх досвіду на території Підкарпатської Русі [10]. Метою діяльності педагогічних гуртків тогочасні педагоги вбачали у об'єднанні учителів для вирішення професійних проблем, обговорення методичних питань, дискусій про педагогічні новинки, вироблення стратегій, розв'язання завдань навчально-виховного процесу, ознайомлення із досвідом роботи колег та виявлення кращих педагогічних ідей [14, с.151].

Не менш важливими для професійного зростання були педагогічні конференції [4; 5], з'їзди [8], участь у організації виставок, втому числі виставок дитячих робіт.

Отже організація фахової підготовки вихователю закладів дошкільної освіти здійснювалась через самоосвіту, курсове навчання, педагогічні гуртки, студійні подорожі до Чехії, участь у роботі педагогічних конференцій, учительських з'їздів, а також участь у педагогічних товариствах

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного аналізу організації дошкільної освіти на Закарпатті в період між двома світовими війнами можемо зробити наступні висновки: дошкільна освіта окресленого періоду майже не вивчене явище, оскільки менше представлене у тогочасній періодиці, а архівні фонди в основному неопрацьовані і не досліджені; стан розвитку наукової думки про дошкільня у досліджуваній період вирізняється палітрою новаторських ідей, які сьогодні розглядаються як гуманістичні, особистісно-орієнтовані, проєвропейські; організація діяльності закладів дошкільної освіти вирізнялася розмаїттю форм, методів, засобів та носила полікультурний характер; фахова підготовка вихователю закладів дошкільної освіти (захоронительок) передбачала участь у організаціях, товариствах, гуртках, студійних подорожах, самоосвітню діяльність у бібліотеках. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у ґрунтовнішому аналізі архівних матеріалів з метою вивчення досвіду навчання, виховання і розвитку дітей у полікультурному середовищі закладів дошкільної освіти Підкарпатської Русі.

Список використаної літератури

1. Волошин А. Бесіда голови Педагогічного товариства на II загальному з'їзді. Педагогічні твори. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. С.34-37.
2. Гомоннай В.В., Росул В.В., Ходанич П.М. Педагогічна освіта на Закарпатті. Ужгород : Видавництво «Гражда», 2003. 112 с.
3. Григашиї М. Культурна Прага. Учитель. 1921. Рбчник II. Число 3. С.41–46
4. ДАЗО (Державний архів Закарпатської області), Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1921 – 1928 рр.), Оп. 2, Спр. 343 (Протоколи пленарного засідання Крайової вчительської конференції в Ужгороді й окружних вчительських конференцій; тексти доповідей). 181 арк.
5. ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1929 – 1932 рр.), Оп. 2, Спр. 1411 (Протоколи учительських конференцій, які відбулися в 1929 – 1930 роках, 1929 – 1932 рр.). 46 арк.
6. ДАЗО, Ф.28. (Реферат освіти Підкарпатської Русі в Ужгороді 31.III.1922 – 5.III.1923). Оп.5. Спр. 130. (Справа про відкриття єврейським товариством «Тарбут» дитячого садку на площі Масарика в Ужгороді). 21 арк.
7. ДАЗО, Ф.28. (Реферат освіти Підкарпатської Русі в Ужгороді 8.VI.1922 – 10.I.1923). Оп.5. Спр. 136 (Відомості про відвідування дітьми школи та дитячих садків та переписка з цього питання). 84 арк.
8. ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1925 – 1927 рр.), Оп. 5, Спр. 523 (Справа про проведення з'їзду вчителів Підкарпатської Русі). 58 арк.
9. ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 15.VI. 1927 – 26.I.1928 рр.), Оп. 5, Спр. 556 (Журнал обліку дітей, записаних до дитячого садку у Вишні Верецьки та переписка про фінансування дитячого садку). 58 арк.
10. ДАЗО, Ф. 28. (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1924 рік.). Оп. 9. Спр. 21 (Циркуляр Хустського шкільного інспектора про роботу педагогічних гуртків 1924 року). 6 арк.
11. ДАЗО, Ф. 1040. Списки членів товариства, заяви про вступ до товариства (7.04.1927 р. – 22.07.1932 р.). Оп. 1; Спр. 8; Товариство «Шкільна Матка Русинів» Чехословацької республіки, м. Ужгород. Арк. 1–24.
12. Пешина Й. Досвід педагогічних гуртків. Учитель. 1932. Рочник XII. Чис. 3. С.196–198
13. Розман І.І. Організація навчально-методичної роботи з учителями у системі шкільної освіти Закарпаття (1919 – 1938 рр.). Дис. ... к. пед. наук. Ужгород, 2016. 242 с.
14. Світлик П. О деятельности педагогических кружков. Учитель. 1930. Рочник XI – XII. Чис. 7 – 10. С.151–154.
15. Студійна дорога до Чехії. Учитель. 1922. Рочник VI. Ч. н.з. С. 22- 24.
16. Шикітка Г.М. Освітньо-просвітницька діяльність крайових педагогічних товариств Закарпаття (1919–1944 рр.). Дис ... канд пед наук : 13.00.01 Ужгород, 2017. 237 с.
17. Якеш А., Шимек Й. Шкільництво на Подк. Руси. Учитель. 1930. Рбчник XI. Чис. 3-4. С.29-47.

References

1. Voloshyn, A. (2007). *Besida holovy Pedahohichnoho tovarystva na II zahalnomu zizdi. Pedahohichni tvory* [Speech of the head of the Pedagogical Society at the II general congress. Pedagogical works]. Zakarpattia. [in Ukrainian].
2. Homonnai, V.V., Rosul, V.V., & Khodanych, P.M. (2003). *Pedahohichna osvita na Zakarpatti* [Pedagogical education in Transcarpathia]. Hrazhda. [in Ukrainian].
3. Hryhashii, M. (1921). *Kulturna Praha* [Cultural Prague]. *Uchytel, II* (3), 41–46. [in Czech].
4. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1921 – 1928 rr.), Op.2, Spr.343 (Protokoly plenarnoho zasidannia Kraiovoi vchytelskoi konferentsii v Uzhhorodi y okruzhnykh vchytelskykh konferentsii; teksty dopovidei). 181 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28 (Essay on Education of Subcarpathian Rus, Uzhhorod, 1921-1928), anagraph 2, case.343 (Protocols of the plenary session of the National Teachers' Conference in Uzhhorod and district teachers' conferences; texts of reports). 181 sheets.]. [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1929 – 1932 rr.), Op.2, Spr.1411 (Protokoly uchytelskykh konferentsii, yaki vidbulysia v 1929 – 1930 rokakh, 1929 – 1932 rr.). 46 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28 (Department of Education of Subcarpathian Rus, Uzhgorod, 1929-1932), anagraph 2, case 1411 (Protocols of teachers' conferences held in 1929-1930, 1929-1932). 46 sheets]. [in Ukrainian].
6. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28. (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi v Uzhhorodi 31.III.1922 – 5.III.1923), Op.5, Spr.130. (Sprava pro vidkryttia yevreiskym tovarystvom «Tarbut» dytiachoho sadku na ploshchi Masaryka v Uzhhorodi). 21 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28. (Essay on the education of Subcarpathian Rus in Uzhhorod 31.III.1922 – 5.III.1923), anagraph 5, case 130. (Case about the opening of a kindergarten by the Jewish society «Tarbut» on Masaryk Square in Uzhhorod). 21 sheets]. [in Ukrainian].
7. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28. (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi v Uzhhorodi 8.VI.1922 – 10.I.1923). Op.5, Spr.136 (Vidomosti pro vidviduvannia ditmy shkoly ta dytiachykh sadkiv ta perepyska z tsoho pytannia). 84 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28. (Essay on the education of Subcarpathian Rus in Uzhhorod 8.VI.1922 – 10.I.1923), anagraph 5, case 136 (Information on children's attendance at schools and kindergartens and correspondence on this issue). 84 sheets]. [in Ukrainian].
8. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1925 – 1927 rr.), Op.5, Spr.523 (Sprava pro provedennia zizdu vchyteliv Pidkarpatskoi Rusi). 58 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28 (Department of Education of Subcarpathian Rus, Uzhhorod, 1925 – 1927), anagraph 5, case 523 (Case on holding a congress of teachers of Subcarpathian Rus). 58 sheets]. [in Ukrainian].
9. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28 (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 15.VI. 1927 – 26.I.1928 rr.), Op.5, Spr.556 (Zhurnal obliku ditei, zapysanykh do dytiachoho sadku u Vyshni Veretsky ta perepyska pro finansuvannia dytiachoho sadku). 58 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28 (Department of Education of Subcarpathian Rus, Uzhhorod, June 15, 1927 – January 26, 1928), anagraph 5, case 556 (Journal of registration of children enrolled in kindergartens in Vyshna Veretsky and correspondence on kindergarten funding). 58 sheets]. [in Ukrainian].
10. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.28. (Referat osvity Pidkarpatskoi Rusi, m. Uzhhorod, 1924 rik.). Op.9. Spr.21 (Tsykuliarny Khustskoho shkilnoho inspektora pro robotu pedahohichnykh hurtkiv 1924 roku). 6 ark. [State Archive of Transcarpathian Region, F.28. (Essay on education of Subcarpathian Rus, Uzhhorod, 1924), anagraph 9, case 21 (Circular of the Khust school inspector on the work of pedagogical circles in 1924). 6 sheets]. [in Ukrainian].
11. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti, F.1040. Spysky chleniv tovarystva, zaiavy pro vstup do tovarystva (7.04.1927 r. – 22.07.1932 r.), Op.1, Spr.8; Tovarystvo «Shkilna Matka Rusyniv» Chexoslovatskoi respubliky, m. Uzhhorod. Ark. 1–24. [State Archive of Transcarpathian Region. F.1040. Lists of society members, applications for joining the society (04.7.1927 – 07.22.1932), anagraph 1, case 8. Society «School Mother of Rusyns» of the Czechoslovak Republic, Uzhhorod. Sheets 1–24.]. [in Ukrainian].
12. Peshyna, Y. (1932). *Dosvid pedahohichnykh hurtkiv* [Experience of pedagogical circles]. *Uchytel, XII* (3), 196–198. [in Czech].
13. Rozman, I.I. (2016). *Orhanizatsiia navchalno-metodychnoi roboty z uchyteliamy u systemi shkilnoi osvity Zakarpattia (1919 – 1938 rr.)* [Organization of educational and methodical work with teachers in the school education system of Transcarpathia (1919-1938)]. Unpublished Candidate dissertation. Uzhhorod National University. [in Ukrainian].

14. Svitlyk, P. (1930). O deiatelnosti pedahohichnykh kruzhkov [About the activity of pedagogical circles]. *Uchytel*, XI – XII (7–10), 151–154. [in Czech].
15. Studiina doroha do Chekhii [Studio road to the Czech Republic]. (1922). *Uchytel*, VI, 22–24. [in Czech]
16. Shykitka, H.M. (2017). *Osvitno-prosvitnytska diialnist kraiovykh pedahohichnykh tovarystv Zakarpattia (1919–1944 rr.)* [Educational activities of regional pedagogical societies of Transcarpathia (1919–1944)]. Unpublished Candidate dissertation. Uzhhorod National University. [in Ukrainian].
17. Iakesh, A., & Shymek, Y. (1930). Shkolnytstvo na Podk. Rusy [Schooling in Subcarpathian Rus]. *Uchytel*, XI (3-40), 29–47. [in Czech].

Стаття надійшла до редакції 26. 09.2022 р.
Стаття прийнята до друку 01.10.2022 р.

Petechuk Ariadna
PhD Student

Department of Pedagogy and Pedagogy of Higher School
State institution «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

EXPERIENCE ON ORGANISATION OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN THE POLY CULTURAL ENVIRONMENT OF TRANSCARPATIA IN 1919-1938

Abstract. The transition of education from a traditional to a person-oriented model, the introduction of the State Standard of Preschool Education provide the preparing of educators for the work in conditions of new social challenges, including multiculturalism, cultural diversity, and bilingual education. The purpose of research was to analyze the experience of organizing preschool education in the multicultural environment of Transcarpathia in 1919-1938, which was the period when Transcarpathia was included under the name of «Subcarpathian Rus» with the rights of autonomy into Czechoslovakia. To achieve the goal, a complex of research methods was applied: general scientific (analysis, synthesis, induction, deduction, generalization, systematization, classification) – for the purpose of analytical processing of scientific sources and clarification of the essence of the organization of preschool education as a pedagogical fact and phenomenon; search and bibliographic – to study of archival and library funds, catalogs, descriptions, publications, etc.; systemic-historical – to consider the historical prerequisites and evolution of the problem of organising preschool education in Transcarpathia; historical-comparative – to compare events, phenomena, facts, views on the investigated problem with today’s realities; prognostic – to identify directions for the use of historical and cultural experience in the modern conditions of organizing the educational environment of a preschool institution and the introduction of progressive historical experience into the practice of training and retraining of preschool education specialists. The results of the study of the experience of organizing preschool education in Transcarpathia during the Czechoslovak period have made it possible to outline a range of ideas that can be implemented in the system of a multicultural educational environment of modern preschool institutions.

Key words: preschool education, multicultural environment, «Subcarpathian Rus», historical and cultural experience of the organization.